

Nr 202.

Av herr **Holmbäck** m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Häradsrätterna: Avlöningar.

I propositionen nr 94 till innevarande års riksdag föreslår Kungl. Maj:t bland annat, att från och med den 1 januari 1943 Södersysslets och Nordmarks härads domsagor i Värmlands län skola vara förenade till en domsaga, benämnd Västersysslets domsaga. Domarkansliet skall förläggas till Säffle i Södersysslets domsaga, under det att Nordmarks domsaga, som nu har domarkansli i Årjäng, icke skall inrymma något domarkansli. I anledning härav få vi anföra följande.

Såsom i propositionen göres gällande, har riksdagen vid två tillfällen uttalat sig till förmån för en successiv omreglering av domsagorna till större enheter, nämligen åren 1926 och 1931. Tydligt är emellertid av vederbörande riksdagsskrivelse år 1926 (nr 317), att sammanslagning av domsagor icke skulle ske så att befolkningens intressen eftersattes. Vid behandlingen av en av de frågor om sammanslagning, som voro före 1926, nämligen av Uppsala läns södra och mellersta domsagor, konstaterade riksdagen, att på grund av de små avstånden befolkningens bekvämlighet icke ertersattes genom sammanslagningen. 1931 skedde riksdagens uttalande genom att den biträdde den då framlagda propositionen om huvudgrunderna för en rättegångsreform. I propositionen angav justitieministern i fråga om de mindre domsagorna, att starka skäl talade för ett fortskridande på den inslagna vägen med successiv omreglering av deras domkretsar. Någon allmän reglering borde åter icke förknippas med rättegångsreformens genomförande. »Mot en dylik åtgärd», sade justitieministern (prop. 80/1931 s. 123), »talar framförallt att, innan rättegångsreformen verkat någon tid, erfarenhet saknas om tyngden och omfattningen av den arbetsbörda, som med den nya ordningen kommer att åvila häradsrätterna, och att utgångspunkten för en allmän omreglering alltså måste bli osäker.»

Innan justitieministern fällt ovan anförda yttrande hade — redan 1928 — en plan framlagts att ordna de organisatoriska förhållandena i samband med en rättegångsreform. Denna plan upptog sammanslagning av Nordmarks härads, Jösse härads och Södersysslets domsagor till en domkrets, benämnd Västersysslets domsaga. Sedan 1930 häradshövdingeämbetet i Jösse domsaga blivit ledigt och Kungl. Maj:t för att bereda tillfälle till undersökning i fråga om domsagoreglering förordnat, att med åtgärder för återbesättandet av häradshövdingeämbetet skulle tills vidare anstå, avlät den 28 februari 1931 dåvarande justitieombudsmannen en skrivelse till

Kungl. Maj:t, i vilken han upptog frågan om reglering av nyssnämnda tre domsagor.

Av justitieombudsmannens skrivelse framgår, att deputerade för invånarna i Nordmarks härads domsaga ingivit en utförlig skrivelse till Kungl. Maj:t, vilken även delgivits justitieombudsmannen. I denna skrivelse gjordes med styrka gällande, att Nordmarks härads domsaga borde förbuvas självständigt jurisdiktionsområde. I skrivelsen nämndes även att det dåvarande tingshuset i Långelanda ingalunda fyllde de krav, man måste ställa på ett sådant, vare sig vad beträffade inredning eller belägenhet, och att det allmänna önskemålet vore ett förflyttande av tingsstället till domsagans största samhälle, Årjäng, vilken ort även måste anses väl lämpad såsom plats för domsagans största kansli. Den stora ekonomiska uppostring, som byggandet av ett nytt tingshus innebure, vore Nordmarksborna villiga att underkasta sig, därest deras domsaga fortfarande finge existera som självständig sådan. Justitieombudsmannen stannade i den slutsatsen, att någon omreglering av domsagorna icke för det dåvarande borde vidtagas, och såsom skäl anförde han bl. a. att en delning av Nordmarks härads domsaga eller en införlivning av densamma med annan komme att röna ett nästan enigt motstånd från Nordmarksbornas sida samt att skälig hänsyn borde tagas till befolkningens berättigade önskemål. I framtiden, då Södersysslets domsaga bleve ledig, yppade sig emellertid enligt justitieombudsmannens uppfattning ett tillfälle att genom uppdelning av denna domsaga på Nordmarks härads och Mellansysslets domsagor ernå en lämplig domsagoreglering. Tills dess skulle riktlinjerna för den blivande rättegångsformen samt frågan om inskrivningsärendenas behandling hinna klarna. Kungl. Maj:t förklarade efter inlämnandet av justitieombudsmannens skrivelse genom beslut den 29 maj 1931, att någon åtgärd för omreglering av domsagorna icke för det dåvarande borde vidtagas, och härads hövdingeämbetet i Jösse domsaga återbesattes genom att häradshövdingen i Nordmarks domsaga erhöll transport till Jösse domsaga.

Det torde här böra betonas, att såväl justitieombudsmannens skrivelse som Kungl. Maj:ts därpå fattade beslut stå i full samklang med den principståndpunkt, som justitieministern intog genom 1931 års proposition och som vann riksdagens bifall.

Ett år efter beslutet den 29 maj 1931 fattade Kungl. Maj:t ett nytt viktigt avgörande i fråga om Nordmarks härads domsaga. Detta avgörande rörde den fråga om nytt tingshus för domsagan, som framskymtat redan i det referat rörande häradsbornas skrivelse, vilket givits i det föregående.

Den 12 februari 1926 hade utfärdats ett cirkulär angående ny- eller ombyggnad av tingshus. Cirkuläret anger sig hava tillkommit för att förekomma »att tingshusbyggnadsskyldige bliva belastade med kostnad för byggnadsarbeten, vilkas nytta med hänsyn till blivande, mera genomgripande för-

ändringar på rättegångsväsendets område kan vara tvivelaktig». I detta syfte anbefallde Kungl. Maj:t länsstyrelserna att, då fråga uppkomme om nybyggnad eller ombyggnad av tingshus eller annan med ombyggnad jämförlig förändring av tingshus samt med nybyggnaden eller förändringen icke ansåges kunna tills vidare helt anstå, därom göra anmälan till Kungl. Maj:t, varefter ärendet skulle vila hos länsstyrelsen i avbidan på Kungl. Maj:ts prövning, huruvida tingslagsreglering borde äga rum. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 februari 1930 anmälde nu länsstyrelsen i Värmlands län, att dåvarande häradshövdingen i Nordmarks härads domsaga jämlikt bemyndigande av tingshusbyggnadsskyldige i domsagan hos länsstyrelsen anhållit om åtgärder snarast möjligt för uppförande på de tingshusbyggnadsskyldiges bekostnad av nytt tingshus för domsagan i Årjäng i enlighet med företedda ritningar. I sin anmälan vitsordade länsstyrelsen, att det befintliga tingshuset inom domsagan jämte därtill hörande arkiv- och arrestlokaler befunne sig i sådant skick, att med nybyggnaden icke ansåges kunna tillsvi vidare helt anstå. I yttrande den 14 april 1930 över denna anmälan förklarade sig Svea hovrätt icke för det dåvarande kunna tillstyrka ett beslut om tillstånd till uppförande av nytt tingshus för Nordmarks härads domsaga. I sin skrivelse den 28 februari 1931 ifrågasatte även justitieombudsmannen, huruvida icke med uppförande av nytt tingshus i Årjäng borde anstå till dess frågan om omreglering av Nordmarks härads domsaga vunnit sin slutgiltiga lösning, och i sammanhang med sitt beslut den 29 maj 1931 om att häradshövdingeämbetet i Jösse härads domsaga skulle återbesättas föreskrev Kungl. Maj:t att avskrift av justitieombudsmannens skrivelse skulle genom länsstyrelsens försorg tillställas de tingshusbyggnadsskyldige i Nordmarks härads domsaga. När fråga om tingshusbygget slutligen, efter ytterligare skriftväxling, kom upp till avgörande hos Kungl. Maj:t, visade sig emellertid att Kungl. Maj:t hade annan uppfattning i fråga om igångsättande av tingshusbygget än Svea hovrätt och justitieombudsmannen. I beslut den 15 april 1932 fann Kungl. Maj:t gott förklara, att bestämmelserna i 1926 års cirkulär icke utgjorde hinder för länsstyrelsen att i enlighet med gällande bestämmelser om tingshusbyggnad pröva och avgöra, huruvida och i vilken omfattning byggnadsföretaget måtte komma till utförande. Samtidigt återbesattes häradshövdingeämbetet i domsagan. Två år senare, genom beslut den 30 november 1934, beviljade Kungl. Maj:t från anslaget till lån för kommunala beredskapsarbeten ett statsbidrag med 20 % av styrkta verkliga kostnaden för uppförande av nytt tingshus i Årjängs municipalsamhälle, dock högst 32,800 kr. Som villkor föreskrevs därvid att byggnaden skulle utföras i enlighet med av länsstyrelsen i resolution den 21 augusti 1934 givna föreskrifter.

Tingshuset uppfördes sedermera för en kostnad av 239,560 kronor. Det inrymmer även goda kansli lokaler. Byggnaden besiktigades 1937 av presi-

denten i Svea hovrätt samt invigdes samma år av landshövdingen i Värmlands län.

Man märke i den utveckling, som nu angivits, att Nordmarksborna ovillkorligen måste genom 1932 och 1934 års kungliga beslut — särskilt om dessa betraktas mot bakgrunden av 1926 års cirkulär och justitieombudsmannens och Svea hovrätts avstyrkande uttalanden — ha fått den uppfattningen, att planerna på domsagens indragning förfallit, och att i följd därav Årjäng för framtiden skulle förbliva säte för både ting och kansli. Vad kansliet angår är därvid att beakta, att Kungl. Maj:t både 1932 och 1934 haft att taga ställning till redan långt utformade byggnadsplaner (obs. att det kungliga beslutet 1934 hänför sig till en av länsstyrelsen redan given resolution).

Sedan häradshövdingeämbetet i Södersysslets domsaga småningom blivit vakant, upptog emellertid justitieombudsmannen — i överensstämmelse med den uppfattning, åt vilken hans företrädare givit uttryck redan 1931, — frågan om domsagoreglering. I skrivelse den 20 juni 1939 till Kungl. Maj:t erinrade han till en början principiellt, att processlagberedningen i sitt betänkande med förslag till rättegångsbalk framhållit att beträffande de mindre domsagorna bör såsom hittills en reglering av deras områden successivt äga rum. För egen del anmärkte han emellertid att då det icke förefölle osannolikt att rättegångsreformens genomförande komme att medföra ökad belastning för underrätterna, starka skäl talade för att tillsvidare i avvaktan på berörda reform iakttaga stor försiktighet i fråga om nuvarande domsagors omreglering till större enheter. Dylig omreglering syntes justitieombudsmannen böra förekomma endast i undantagsfall, men ett sådant undantagsfall föreläge i fråga om domsagorna i västra Värmland. I skrivelsen föreslog han nu att viss del av Södersysslets domsaga skulle föras över till Jösse domsaga och att Nordmarks härads domsaga skulle förenas med den återstående delen till en ny domsaga, Västersysslets domsaga. Nordmarks härad skulle, med hänsyn såväl till kommunikationerna som till befolkningens kända önskemål, »tillsvidare» bestå såsom ett särskilt tingslag, men domarkansliet skulle förläggas till Säffle, som skulle bli tingsställe för den återstående delen av domsagan. Det är denna skrivelse, som föranlett den kungl. propositionen i den del, varom i förevarande motion är fråga.

Över justitieombudsmannens skrivelse inhämtades yttranden från de tingshusbyggnadsskyldige samt från häradsrätterna inom de tre domsagorna, länsstyrelsen och Svea hovrätt. Länsstyrelsen införskaffade dessutom domhavandenas och landsfogdens uppfattning.

Vid redogörelsen för de uppfattningar, som framfördes från orterna, torde det vara tillräckligt att dröja vid uttalandena från Nordmarks härad. Inom Jösse härads och Södersysslets domsagor ha framförts skiftande me-

ningar. Antecknas må blott, att inom de två häradsrätterna inom Södersysslets domsaga ärendet handlagts så, att rättens ordförande till protokollet angav, att han anmodats att avgiva eget yttrande och således ej deltog i häradsrättens yttrande, samt att därefter häradsrättens beslut fattades av nämndemännen efter omröstning. I protokollet antecknades vilka nämndemän hade annan uppfattning än majoriteten, som i båda häradsrätterna avstyrkte förslaget.

I protokollet för första allmänna sammanträdet under lagtima höstetinget 1939 i Nordmarks härads domsaga angives att häradsrättens ordförande föredrog justitieombudsmannens skrivelse. Därefter säges:

»Vid diskussion yrkades det i nämnden, att häradsrättens yttrande måtte innefatta helt avslag på justitieombudsmannens förslag eller att i vart fall domarkansliet måtte få kvarbliva i Årjäng.

Efter överläggning och omröstning beslöt häradsrätten avgiva det yttrandet, att häradsrätten på de av justitieombudsmannen anförda skäl tillstyrkte, att domsagoregleringen komme till stånd på sätt som föreslagits av justitieombudsmannen.»

Uppenbart är emellertid, att häradsrättens ordförande i motsats till ordföranden inom de två häradsrätterna inom Södersysslets domsaga ansett att även i detta ärende häradsrättens beslut skulle fattas efter den grundsats, som 23 kap. 2 § rättegångsbalken uppställer för häradsrättens beslut vid fällande av dom, nämligen att om ej alla i nämnden äro ense, det skall stånda vid det som häradshövdingen prövar rättvist. Elva av nämndemännen ha nämligen avfattat en samma dag som tingssammanträdet hölls daterad handling, som de benämnt reservation och som av länsstyrelsen ingivits till Kungl. Maj:t. Den lyder:

»Undertecknade nämndemän som närvaro vid sammanträde med Nordmarks häradsrätt å tingshuset i Årjäng denna dag, under ordförandeskap av Häradshövdingen i domsagan G. Lundström, vid behandling av ärendet angående Justitieombudsmannens förslag till omreglering av Nordmarks m. fl. domsagor, vilja härmed anföra följande:

Efter ärendets föredragning förklarade sig ordf. komma att tillstyrka förslaget, samt frågade om det kanske är någon av nämndemännen som biträder hans mening. Härpå svarade nämndem. Emil Magnusson i Järnskog sig vara villig härtill.

Samtliga vi övriga domsagans 11 nämndemän förklarade under diskussionen vår åsikt vara att det föredragna förslagets genomförande skulle medföra synnerligen försvårade omständigheter för domsagans befolkning. Därvid särskilt framhölls domsagans stora yttinnehåll, vilket gör att avstånden vid resor till tingssammanträden och ärenden till domsagans kansli redan f. n. äro betydande, och skulle genom kansliets förflyttning till plats utom häradet innebära stora besvär och kostnader för den rättssökande allmänheten. Vidare framhölls olämpligheten av omreglering just nu, efter att vi på grund av förslag till reglering av landets domsagor, i årtal ej finge tillstånd att bygga tingshus, men sedan sådant lämnats, häradsborna hava genom stora uppoffringar uppfört detta just nu färdiga tingshus in-

rymmande tidsenliga kanslilokaler, samt för dess tillkomst vederbörande myndigheter visat sådant intresse att till företaget lämnats ett statsbidrag av 32,800 kronor.

Enär på vår begäran att även våra åsikter i ärendet måtte meddelas i protokollet ordföranden svarade bestämt nej, framföra vi härmed såväl våra egna som resp. sockenbors åsikter vilka vi som nämndemän representera, och uttala härmed vår bestämda protest mot det gjorda förslaget genomförande, samt yrka på att Nordmarks domsaga måtte framdeles komma att bestå som en enhet med kansli i Årjäng.»

Sedermera har även nämndeman Magnusson avfattat en skrivelse i ärendet, vilken han ställt till länsstyrelsen. Detta yttrande ingavs till häradshövdingen, som vidarebefordrade det samtidigt med att han insände häradsrättens och de tingshusbyggnadsskyldiges utlåtanden samt sitt eget yttrande. Det återgives i propositionen.

Vid tingshusbyggnadsskyldiges sammanträde visade sig fullständig enhällighet i att domarkansliet borde kvarligga i Årjäng. Samtliga ombud förklarade att justitieombudsmannens förslag i deras respektive socknar väckt förvåning och allmän förtrytelse. Enhälligt antogs följande uttalande:

»Nordmarks härad har utgjort egen domsaga sedan 1874, då den utbröts ur gemenskapen med Gillbergs och Näs härader. De skäl, som då förelågo för en utbrytning, torde alltjämt förefinnas för domsagans bibehållande. Domsagan har dessutom numera uppnått en ålder, som än ytterligare motiverar dess existens.

På sednare tiden har under en lång period framförts förslag om reglering av landets domsagor, därvid även förslag om rubbning av Nordmarks domsaga.

Sedan 1922 har av Nordmarkens befolkning, när det varit förslag om vår domsagas sammanslagning med annan, och kansliets förflyttning, häremot framförts protester, såväl genom skrivelser som genom personliga uppvaktningar hos regeringar och processkommissionen, vilka även under tiden ansett icke skäl föreligga till ändring av vår nuvarande domsaga.

År 1932 den 15 april beslöts i konselj att giva rätt för Nordmarks härads tingshusbyggnadsskyldige uppföra nytt tingshus innehållande kanslilokaler. Samma år, efter därtill erhållna rättigheter flyttades kansliet från Arvika till Årjäng.

Sednare hava vederbörande myndigheter visat sitt intresse för saken och lämnat statsbidrag med 32,800 kronor till det nu färdiga tingshusets uppförande.

Den 11 maj 1937 var Presidenten i Svea hovrätt här och besiktigade nya tingshuset, vilket var till hans fulla belåtenhet. Han erinrade därvid om de många uppvaktningar som häradsborna gjort för att få detsamma till stånd, och yttrade att nu har nordmarkingarna ett i alla avseenden tidsenligt tingshus, och domsagan har ni också.

1937 den 3 juni invigdes det nya tingshuset med tal av Landshövding Ivar Vennerström.

När för något år sedan inom Värmlands län skedde en omreglering av vägdistrikten, ansågs även i detta avseende att Nordmarks härad har ett

sådant geografiskt läge, och ett så stort yttinnehåll att det blev bibehållet i sitt förutvarande skick.

Höga vederbörande hava också länge insett den stora skillnaden uti sammanslagning av mindre domsagor inne i landet, mot Nordmarks domsagas sammanslagning med annan, till stor del därför att vår domsaga ligger med en lång sträckning längs efter norska gränsen, och med en befolkning spridd i stora skogsbygder, vilken av gammalt har vana att i tvistefrågor och i övrigt hänvända sig till den rätt, som vi kalla vår egen.

På grund av det anförda framföra vi vår protest mot genomförandet av det av justitieombudsmannen gjorda förslaget till omreglering av domsagor evad det gäller Nordmarks domsaga, och yrka att Nordmarks härad allt fortfarande kommer att utgöra egen domsaga, med kansli i Årjäng.»

Länsstyrelsen avgav sitt yttrande, som är undertecknat av landshövding Vennerström, något senare på hösten 1939.

Yttrandet utmynnade i ett avstyrkande av justitieombudsmannens förslag. I fråga om Nordmarks härad yttrade länsstyrelsen:

»Tingshusbyggnadsskyldiges medverkan till tillkomsten av ett dyrbart och modernt tingshus har tydligen lämnats i tillförsikt att de skulle få behålla sin domsaga. Det torde därför vara förklarligt, att det nu framställda förslaget väckt stark misstämning bland domsagens befolkning.

Av handlingarna framgår vidare, att nuvarande tingshus i Säffle med tillhörande kanslilokaler tarvar genomgående reparationer, eventuellt ombyggnad. Därest nu Nordmarks domsaga sammanslås med Södersysslets domsaga, komma sålunda de tingshusbyggnadsskyldige inom förstnämnda domsaga att få deltaga i kostnaderna för ombyggnaden av åtminstone kanslilokalerna.

Nordmarksborna torde till större delen hava sina förbindelser förlagda till Årjängs municipalsamhälle. Därstädes finnas lasarett, postkontor, olika affärer, landsfiskal, advokat etc. Vissa förbindelser mellan domsagan och Arvika torde av ålder förefinnas. Däremot torde domsagens befolkning icke hava några förbindelser av nämnbar omfattning med Säffle. En förläggning av kansliorten till Säffle torde därför för Nordmarksborna medföra olägenheter.»

Av yttrandets innehåll torde ytterligare kunna anföras följande:

»Justitieombudsmannen anmärker, att då det icke förefaller osannolikt, att rättegångsreformens genomförande kommer att medföra ökad arbetsbelastning för underrätterna, starka skäl tala för att tills vidare i avvaktan på berörda reform iakttaga stor försiktighet ifråga om nuvarande domsagors omreglering till större enheter, ävensom att omreglering bör förekomma allenast i undantagsfall. I Västersysslets nya domsaga kommer önskemålet, att varje domsaga skall utgöra ett tingslag, icke att förverkligas. Förslagets genomförande skulle även medföra, att antalet ordinarie häradshövdingar i länet minskas, vilket ur länets synpunkt icke kan vara önskvärt.»

Svea hovrätts yttrande är dagtecknat den 24 oktober 1939. Även hovrätten avstyrker justitieombudsmannens förslag. Hovrättens yttrande är utförligt angivet i den kungl. propositionen men bör för sammanhangets skull återgivas även här. Svea hovrätt säger:

»Justitieombudsmannen framhåller, att då det icke förefaller osannolikt att rättegångsreformens genomförande kommer att medföra ökad arbetsbelastning för underrätterna, starka skäl tala för att tillsvidare i avvaktan på denna reform iakttaga stor försiktighet i fråga om nuvarande domsagors omreglering till större enheter. Sådan omreglering bör därför enligt justitieombudsmannens mening för närvarande ifrågakomma endast i undantagsfall. Ett sådant fall anses emellertid föreligga beträffande dessa domsagor, av vilka Nordmarks domsaga är den till folkmängden minsta i riket. Hovrätten, som ansluter sig till justitieombudsmannens principuttalande, finner tillräckliga skäl ej föreligga att för dessa domsagor göra ett undantag. Såsom handlingarna utvisa har justitieombudsmannens förslag mött starkt motstånd inom de båda domsagor som närmast beröras därav, och länsstyrelsen har funnit övervägande skäl tala emot att detta förslag för närvarande genomföres. Av de argument, som åberopats för denna ståndpunkt, vill hovrätten särskilt dröja vid ett. Befolkningen i Nordmarks domsaga har vid upprepade tillfällen givit tillkänna en synbarligen fast rotad önskan att domsagan måtte bibehållas i oförändrat skick. Åt uttalanden av denna art bör väl i allmänhet ej tillmätas avgörande betydelse. I förevarande fall tillkommer emellertid en särskild omständighet, ägnad att öka betänkligheterna emot en domsagoreglering i uppenbar strid mot befolkningens vilja. Såsom på skilda stadier av ärendets behandling framhållits, har nyligen för jämförelsevis betydande kostnad ett fullt tidsenligt tingshus, inrymmande jämväl ändamålsenliga kanslilokaler och bostäder för den rättsbildade personalen, uppförts i Årjäng, den centralt belägna huvudorten i Nordmarks domsaga. Den omständigheten att Kungl. Maj:t prövat hinder ej möta mot uppförande av nytt tingshus för domsagan och jämväl lämnat statsbidrag för ändamålet, oaktat vakans å härads hövdingämbetet i Södersysslets domsaga var nära förestående, läser hava av de tingshusbyggnadsskyldige så uppfattats, att de vid ärendets behandling kunde utgå ifrån att Årjäng skulle förbliva domsagens kansliort. Det skulle därför väcka stark misstämning, om nu — föga mer än två år efter det nya tingshusets färdigställande — åtgärder vidtoges för domsagens sammanslagning med större delen av Södersysslets domsaga och för kansliets förflyttande till Säffle, dit landsvägsförbindelsen är från Årjäng omkring sju och en halv mil och från Nordmarks domsagas norra gräns omkring fjorton mil. Det är att märka, att för anordnande av tidsenliga kanslilokaler för den nya domsagan betydande kostnad måste nedläggas på tingshuset i Säffle och att de tingshusbyggnadsskyldige i Nordmarks domsaga bleve nödsakade att deltaga i dessa kostnader. Att åter förlägga den nya domsagens kansli till Årjäng vore med hänsyn särskilt till denna Orts mindre centrala läge inom domsagan icke lämpligt.

I Nordmarks domsaga är arbetsbördan större än den låga befolkningssiffran kunde giva anledning antaga; om denna domsaga torde gälla vad beträffande Södersysslets domsaga yttrats av t. f. domhavanden därstädes, nämligen att domsagan i varje fall till dess de nya fastighetsböckerna färdigställts får anses giva härads hövdingen tillräcklig sysselsättning. Enligt de i början av innevarande år lämnade uppgifterna rörande arbetet med uppläggande av nämnda böcker kan detta arbete i Södersysslets domsaga beräknas vara slutfört år 1945. För Nordmarks domsaga, där härads hövdingen tidigare av hälsoskäl varit befriad från detta arbete, och enligt egen uppgift för närvarande av samma skäl är förhindrad att mera ingående syssla

därmed, har tiden för böckernas färdigställande ej kunnat av honom beräknas. I Jösse domsaga beräknas arbetet vara slutfört år 1944, detta dock endast under förutsättning att årligen under minst fyra månader biträde från hovrätten medverkar. Det är synnerligen önskvärt att de nya böckerna föreligga färdiga vid tiden för rättegångsreformens genomförande, och åtminstone under en tid framåt torde av flera skäl hovrätternas arbetskrafter böra i minsta möjliga omfattning tagas i anspråk för ifrågasvarande ändamål. Om den föreslagna domsagoregleringen genomfördes, skulle sannolikt betydande svårigheter uppstå att i tid färdigställa fastighetsböckerna för hela området.

Med hänsyn till vad sålunda anförts finner hovrätten övervägande skäl tala för att även i nu förevarande fall frågan om en omreglering får anstå, tills erfarenhet vunnits om rättegångsreformens inverkan på arbetsbelastningen.»

Efter det Svea hovrätt ingivit sitt utlåtande i ärendet inkommo ombud för samtliga kommuner i Nordmarks härads domsaga med en skrivelse till Kungl. Maj:t i ärendet. I denna upprepar man önskemålet att domsagan skulle få bestå. Då skriften är utförligt återgiven i propositionen, skall icke dess innehåll refereras. De protokoll, som föreligga från de särskilda kommunerna vid utseendet av ombuden, återgiva med stor tydlighet, vilken enhällighet folkmeningen i Nordmarks härad har. I en av handlingarna, under tecknad av en kommunalfullmäktig ordförande, träder en viss bitterhet till mötes. »Kommunalfullmäktiges överklagande», säger han, »av beslutet om byggande av nytt tingshus 1932 var motiverat med de höga kommunalskatterna för andra ändamål. Till beslutet verkade givetvis också misstro till myndigheternas kommande åtgörande. En misstro, som nu visar sig ha varit befogad.»

Man skulle kunnat tro, att efter de yttranden, som nu angivits, utgången hos Kungl. Maj:t skulle vara given. Det blev emellertid icke något kungligt beslut, utan ärendet fick vila i två års tid. I slutet av år 1941 anmälde häradshövdingen, att arbetet med nya fastighetsböcker för domsagan var avslutat, och kort därefter blev häradshövdingeämbetet vakant genom att han transporterades till annan domsaga. I den nya situation, som härigenom uppkom, utremitterades ärendet på nytt men denna gång endast till Svea hovrätt. Hovrättens den 22 januari 1942 daterade utlåtande innebär en förändrad ståndpunkt. Trots att hovrättens motivering återfinnes även i den kungl. propositionen, måste den återgivas här. Enligt propositionen säger hovrätten efter några inledande ord:

»I sitt tidigare utlåtande stannade hovrätten vid den meningen, att övervägande skäl talade för att med avgörandet av frågan om en omreglering finge anstå. Såsom skäl för denna ståndpunkt åberopades bland annat, att även beträffande de båda mindre domsagorna, Nordmarks och Södersysslets, häradshövdingen hade tillräcklig sysselsättning i varje fall till dess de nya fastighetsböckerna färdigställts; att dessa böcker borde föreligga färdiga vid tiden för rättegångsreformens genomförande; samt att, om den föreslagna

regleringen komme till stånd, sannolikt betydande svårigheter skulle uppstå att i tid färdigställa fastighetsböckerna för hela området. Numera har det emellertid visat sig, att arbetet med fastighetsböckerna fortskridit snabbare än hovrätten med hänsyn till de år 1939 föreliggande uppgifterna hade anledning antaga. I Nordmarks domsaga fullbordades arbetet i oktober 1941, i Jösse domsaga kan det beräknas vara avslutat senast den 30 juni 1943 och i Södersysslets domsaga före sistnämnda års utgång. Om den föreslagna regleringen genomfördes vid årsskiftet 1942—1943, skulle då så ringa del av detta arbete återstå, att det med visshet kunde beräknas bli fullbordat innan det på riksdagens prövning beroende förslaget till rättegångsbalk hunnit träda i tillämpning. Ur nu förevarande synpunkt möter sålunda ej längre något hinder för regleringens genomförande.

Sedan nya fastighetsböcker blivit upplagda, kan det knappast förväntas, att de båda mindre domsagorna var för sig komma att erbjuda tillräckliga arbetsuppgifter för en jurist med sådana kvalifikationer som en häradshövding bör äga. Upprätthållandet av den bestående indelningen skulle sålunda innebära ett visst slöseri med högt kvalificerad arbetskraft. Om 1937 års domsagoutrednings förslag till omorganisation av domsagoförvaltningen genomföres, kommer också den merkostnad för statsverket, som den nuvarande domsagoindelningen skulle medföra i jämförelse med den av justitieombudsmannen föreslagna, att avsevärt ökas. Tydligt är även, att en domare i en större domsaga vinner en mera allsidig erfarenhet och att göromålen där kunna på lämpligare sätt fördelas mellan häradshövdingen och hans biträden.

En omständighet, som väcker tvekan om lämpligheten att genom återbesättande av de lediga häradshövdingämbetena fastslå den nuvarande ordningen för lång tid framåt, är även den fortgående minskningen av folkmängden i Nordmarks och Södersysslets domsagor. Folkmängden har från 1910 till 1940 sjunkit i Nordmarks domsaga från 19,843 personer till 17,698, i Södersysslets domsaga från 27,293 till 26,229. Minskningen har fortgått oavbrutet, i Nordmarks domsaga sedan 1933, då siffran var 18,834, och i Södersysslets domsaga sedan 1935, då den var 27,457. I Jösse domsaga steg folkmängden mellan 1910 och 1925 från 33,084 personer till 35,043 och har sedan varit tämligen stationär. År 1940 uppgick den till 35,139.

En omständighet som åberopats emot omregleringen är den betydande utsträckning, som Västersysslets domsaga skulle få. Vid jämförelse med förhållandena på andra håll i landet finner hovrätten, att åt denna synpunkt ej bör tillmätas avgörande betydelse. Om i enlighet med förslaget den nya domsagans kansli förlägges till Säffle, uppstå väl vissa olägenheter för befolkningen i Nordmarks härad, men förutsatt att detta bibehålles såsom särskilt tingslag med tingsställe i Årjäng och tio allmänna sammanträden årligen, bli olägenheterna ej stora.»

Hovrättens utlåtande torde icke ha kommit till Nordmarksbornas kännedom före avlämnandet av den kungl. propositionen i så god tid att de kunnat inför Kungl. Maj:t taga ställning till de skäl, som anförts av hovrätten. I den 4 februari 1942 ingiven till Konungen ställd skrift säga sig emellertid ombuden för kommunerna befara att frågan om domsagans omreglering skulle tagas upp på nytt efter häradshövdingens transport till annan domsaga — om att Kungl. Maj:t på nytt remitterat frågan till Svea hovrätt sak-

nade alltså undertecknarna kännedom ännu i början av februari. I skriften, som icke här torde behöva refereras, framhålles särskilt att den minskning av processerna, som ägt rum i domsagan, motsvaras av en liknande minskning i domsagorna i länet överhuvud, vilket i sin tur beror på tidsförhållanden och alltså är av tillfällig natur. Att befolkningen i domsagan och länsstyrelsen icke haft tillfälle att taga ståndpunkt till hovrättens nya skrivelse är att beklaga, då hovrättens skrivelse i vissa delar inbjuder till kritik.

Under det att hovrätten 1939 anslutit sig till uttalanden av justitieombudsmannen, att rättegångsreformens genomförande kommer att medföra ökad arbetsbelastning för underrätterna och att starka skäl tala för att tillsvidare i avvaktan på denna reform iakttaga stor försiktighet i fråga om nuvarande domsagors omreglering till större enheter, saknas i 1942 års utlåtande varje diskussion av denna synpunkt. Under det att 1939 betonas att i Nordmarks härads domsaga arbetsbördan är större än den låga befolkningssiffran kunde giva anledning antaga samt att domsagan *i varje fall* till dess de nya fastighetsböckerna färdigställts får antagas giva häradshövdingen tillräcklig sysselsättning, kan det enligt 1942 års utlåtande knappast förväntas att de båda mindre domsagorna var för sig komma att erbjuda tillräckliga arbetsuppgifter för en jurist med sådana kvalifikationer som en häradshövding bör äga. I sammanhang härmed står det sätt på vilket hovrätten 1942 refererar sitt eget uttalande från 1939. 1942 säger hovrätten i detta hänseende: »I sitt tidigare utlåtande stannade hovrätten i den meningen, att övervägande skäl talade för att avgörandet av frågan om en omreglering finge anstå.» De ord, med vilka hovrätten 1939 angav sin uppfattning, lyda emellertid: »Med hänsyn till vad sålunda anförts finner hovrätten övervägande skäl tala för att även i nu förevarande fall frågan om en omreglering får anstå, *tills erfarenhet vunnits om rättegångsreformens inverkan på arbetsbelastningen*. Den ståndpunkt, som angives i de nu kursiverade orden, har 1942 helt enkelt kommit bort, trots att man nu lika litet som 1939 har någon erfarenhet av hur rättegångsreformen kan komma att inverka på arbetsbelastningen. Särskild uppmärksamhet väcker emellertid att hovrätten, i den del dess utlåtande är refererat i propositionen, icke ägnar något beaktande åt befolkningens ståndpunkt, vid vilken hovrätten 1939 lagt så stor vikt. Vi ha emellertid undersökt hovrättens uttalande i original och därvid funnit, att det innehåller några avslutande uttalanden, av vilka endast första punkten kommit att medtagas vid sammanställningen av uttalandena i propositionen. Hovrättens uttalanden lyda:

»Enligt hovrättens mening möter det numera ur rättsvårdens synpunkt överhuvud ej hinder mot förslaget genomförande.

Såsom i hovrättens tidigare utlåtande framhållits, har emellertid förslaget väckt stark och allmän misstämning bland befolkningen i Nordmarks härad. Det torde ej ankomma på hovrätten att bedöma, huruvida detta motstånd,

vars främsta orsak berörts i utlåtandet, bör få föranleda, att frågan om domsagoreglering för närvarande får förfalla.»

Det är av dessa ord tydligt, att hovrätten lämnat endast ett svagt tillstyrkande av domsagoregleringen. Hovrätten har i sin sammanfattning inskränkt sig till att säga att ur rättsvårdens synpunkt *hinder icke möter* mot att regleringen företages, och den har föranlett Kungl. Maj:t att överväga, om icke trots detta regleringen ändock borde ställas på framtiden.

Efter hovrättens utlåtande framlade Kungl. Maj:t proposition med förslag till den domsagoreglering, varför inledningsvis redogjorts. Justitieministerns förslag till reglering avviker något från justitieombudsmannens, men på någon diskussion av de båda förslagen torde vi ej behöva ingå. Anmärkas kan emellertid att ett sammanförande av Nordmarks härads och Södersysslets domsaga till en enhet kritiserades av justitieombudsmannen i hans skrivelse 1931, och denna kritik torde ännu äga betydelse. I fråga om justitieministerns motivering för sitt förslag, vilket försöker att minska olägenheterna för Nordmarks härad av sammanslagningen genom att ställa i utsikt att häradshövdingen skall åläggas att mellan tingssammanträdena hålla mottagning i Årjäng för den rättssökande allmänheten, torde blott ett par punkter här behöva tagas upp. Enligt justitieministerns uttalande i propositionen ger den verkställda utredningen otvetydigt vid handen, att Södersysslets och Nordmarks härads domsagor icke kunna var för sig under nuvarande förhållanden eller efter genomförandet av en rättegångsreform erbjuda tillräckliga arbetsuppgifter för en häradshövding. 1939 års hovrättsutlåtande stöder emellertid icke en sådan uppfattning, och även 1942 års hovrättsutlåtande är försiktigare avfattat. När justitieministern säger att »Nordmarks tingshusbyggnadsskyldige haft den i förhållande till rikets övriga tingslag ganska enastående förmånen att för sitt tingshusbygge, vilket utfördes under rådande svår arbetslöshet, åtnjuta ett icke obetydligt statsbidrag från anslaget till kommunala beredskapsarbeten», torde det kanske böra framhållas, att statsanslaget blev 13 % av kostnaderna och att alltså 87 %, motsvarande över 200,000 kr., stannat å häradsborna själva.

En sammanfattning av vad nu angivits samt ett beaktande av vad som för övrigt kan vara av vikt torde ge följande slutresultat.

Av utlåtandena i ärendet framgår, att i vad gäller Nordmarks härad tillstyrkande till justitieombudsmannens förslag om domsagoreglering lämnats endast av häradshövdingen, som numera avflyttat från orten, samt en nämndeman. Dessutom har Svea-hovrätt i sitt utlåtande från år 1942 avgivit det yttrande, för vilket ovan redogjorts. Avstyrkande utlåtanden ha avgivits av elva nämndemän, de tingshusbyggnadsskyldige, ombud för samtliga kommuner, länsstyrelsen och Svea hovrätt i dess utlåtande från år 1939. Kanske särskilt att beakta äro därvid uttalandena från orten. Redan den

styrka, med vilken de framförts, torde visa, att bakom dessa uttalanden står en enhällig folkmening. Denna folkmening kan stödja sig på att häradsborna för icke fullt tio år sedan fått tillstånd att uppföra förstklassiga kansli-lokaler och då måste ha bibragts uppfattningen att domsagan skulle få förbliva såsom förut. Styrkan av denna folkmening visar sig bl. a. i att man så sent som i år förklarar sig villig att, om domsagan får förbliva, uppföra ämbetsbostad i Årjäng för häradshövdingen d. v. s. ikläda sig nya kostnader.

För att gå emot denna folkmening, vilket bl. a. skulle betyda att domsagens befolkning, som nyss bekostat kansli-lokaler, skulle få bidra till nya kansli-lokaler i Säffle, torde fordras mycket starka — man skulle vilja säga exceptionellt starka — skäl.

Ett skäl för att företaga domsagoregleringen kan vara att Nordmarks domsaga i förhållande till invånarantalet är den minsta i Sverige. Å andra sidan är domsagan stor till ytvidden och bildar ett geografiskt avgränsat helt. Vidare är, såsom hovrätten anfört, arbetsbördan större än befolknings-siffran anger (domsagan har hittills utom häradshövdingen sysselsatt två notarier), och man vet icke i vilken omfattning den nya rättegångsordningen kommer att medföra ökad arbetsbelastning. Att ur synpunkten av låg arbetsbelastning nu draga in domsagan och därigenom tvinga befolkningen i de mest avlägsna delarna av domsagan att resa 14 mil för att komma till domarkansli samt åstadkomma att befolkningen i Årjäng skulle nödgas resa sju à nio mil för att komma till kansliet, torde icke vara motiverat. I stället är det riktigt att även här tillämpa grundsatsen att icke företaga domsagoregleringen före rättegångsreformen.

Ett annat skäl för domsagoreglering äro de besparingar, som uppkomma. I stället för två häradshövdingar skulle man behöva avlöna endast en häradshövding. Å andra sidan skulle man bliva tvungen att avlöna en sekreterare, varför antalet fast anställda jurister icke skulle minska. Skillnaden mellan en sekreterarlön och en häradshövdingelön kompenseras dessutom i viss mån av kostnader för de resor till Årjäng, häradshövdingen skulle vara nödgad att företaga. I propositionen räknas med att antalet notarier skulle kunna sänkas från fyra till två. En så stor sänkning förefaller, då arbetsbelastningen blir lika, kunna ske endast genom att man utnyttjar arbetskraften hos oavlönade notarier. Överhuvud taget förefaller icke besparingssynpunkten här vara av den styrka, att den i och för sig motiverar indragningen.

Ett tredje skäl för reglering — och som väl varit det avgörande för propositionens framläggande — är, att man befarar att genom en häradshövdingetillsättning nu binda förhållandena för en högst avsevärd framtid. Häremot kan anföras att det väl torde dröja ett tiotal år innan erfarenheter från rättegångsreformen kunna komma att föreligga i den utsträckning, att några dispositioner kunna vidtagas på grundval av dem, samt

att det då icke torde erbjuda några svårigheter att eventuellt giva härads-
hövdingen transport. Under de tio sista åren ha två häradshövdingar fått
transport från det avlägsna Nordmarks härad.

Då alltså några skäl av den styrka, som torde erfordras, icke kunna
anföras för att domsagoreglering nu skulle äga rum, få vi hemställa,

att riksdagen ville avslå Kungl. Maj:ts proposition nr
94 i vad den avser sammanslagning av Nordmarks härads
och Södersysslets domsaga till en ny domsaga benämnd
Västersysslets domsaga.

Stockholm den 15 mars 1942.

G. Björkman.

J. Sandén.

Å. Holmbäck.

J. Pettersson.